

כתרי תורה

כתר מלכות - מאן מלכי רבנן
רבי חיים ב"ר יוסף קורח זלה"ה
מחכמי צנעא - כ' אלול תרע"ד
רבי סעיד ב"ר והב שרעבי זלה"ה
מחכמי שרעב - כ' אלול תרצ"ה
רבי עווד ב"ר שלמה דוד חגבי זלה"ה
מח"ס ליקוטי רפאל - כ' אלול תשס"ו
רבי יחיא ב"ר שלום מחבוב זלה"ה
רב שכונת כפר שלם - כ"ה אלול תשנ"ב
רבי חיים ב"ר סלימאן משרקי זלה"ה
מדייני צנעא - כ"ו אלול תש"ו

לק"י • פרשת כי תבא ה'תשפ"א ב'של"ב • גליון ס"ט
• הגות והלכה בפרשת השבוע במשנת רבותינו גאוני תימן זיע"א

אין לקרוא בשעת התפילה וקריאת התורה • הערות והארות יתקבלו בברכה בטלפון 0504139964 או במייל avish964@gmail.com

לע"נ ידיד ורע אשר שמחת התורה שבליבו ועל פניו האירה כל סביבותיו, וזה להרביץ תורה ולהעמיד בתי מדרשות לשקידתה הרב רפאל אליהו אליעזר זצ"ל ביבלחט"א הרב צבי בלאט שליט"א • ולע"נ דודי הרב אברהם ב"ר דוד בדיחי זצ"ל, הרב משה ב"ר שלום צאלח זצ"ל, הרב אלעזר ב"ר אברהם עוזרי זצ"ל, הרב זכריה ב"ר יוסף ג'הסי זצ"ל, מרת אורית ב"ר מנחם שרעבי ומרת אסתר ב"ר יחיא ע"ה • ולזכות הרב אברהם ב"ר שלמה שליט"א, הרב אהרן ב"ר יוסף שליט"א, ר' ישראל ב"ר יהודה הי"ו ומיכל ב"ר ישחי' לרפונ"ש במהרה בתוך שאר חולי ישראל, אכ"ר.

כתר של"א"ש

ונתנך ה' לראש ולא לזנב והיית רק למעלה ולא תהיה למטה (כ"ח, י"ג).

תמה מהר"י גופאן זלה"ה במנחת יהודה הלא כל אכין ורקין שבתורה מיעוטיין הן, ומה בא הכתוב למעט כאן בברכה באמרו והיית רק למעלה. ובפרט שבעת מדבר הכתוב בשומרי מצוותיו, וכלל כל המעלות הטובות בפסוקים שלפניו, כי כשהקב"ה משפיע טובה לאדם, בעין יפה הוא נותן, א"כ מה בא למעט.

וכתב ושמא יש לומר שבא יתברך ויתעלה ללמד לאדם דעת וארחות חיים, איך יתנהג כאשר ישפיע לו השי"ת עושר ונכסים וכבוד, שלא יתגאה במה שיש לו, רק ישפיל את עצמו ויתנהג עם הבריות בענוה ושפלות, ואז טוב לו. וזהו שאמר אע"פ שנתנך לראש ראוי לך להתנהג במעלתך לעולם ולא תרד מטה.

עוד ביאר, על דרך שאמרו חז"ל (כתובות ס, ב) מלח ממון חסר. כי הרוצה שיתקיימו נכסיו אל יחזיק בהם כלכך, אלא אדרבה יחסר מהם לעשות בהם צדקה ולמעט מזמנו במסחר לקבוע עיתים לתורה, ואז מובטח לו שלא ירד מנכסיו, ע"ש.

בעוד עשרה ימים עת נסב אל שולחן החג, נחזיק בוודאי במנהג ישראל קדושים המשתלשל והולך מימות הגמרא (כריתות ו, א), לאכול מיני מאכל לסימנא טבא. וידועים דברי מהרי"ץ (ע"ח ח"ג דף סב, ב) 'אובלים ברה"ה דברים המעוררים לאדם להישייר מעשיו' ובבארות משה (הל' ר"ה מילואים סי' ד') ביאר דבריו הגר"מ רצאבי שליט"א, כי רק אחר שיתעורר האדם מעצמו לתשובה ותפילה, אז יהיו אלו הפעולות לסימנא טבא, יעו"ש באורך.

מעתה יש לנו להתבונן כי בעת אכילת ראש הכבש, שאומרים נהיה לראש ולא לזנב, עלינו להתעורר בתשובה כאמור, שמא ברוב טובה שהשפיע לנו השי"ת התגאינו יתר על המידה. או שמא לא נתננו חלקנו הראוי לתורה תפילה ולחסד עם הבריות, וכאשר נשכיל להישייר מעשינו, מובטחים אנו שתתקבל תפילתנו לפניו ונהיה לראש ולא לזנב למעלה ולא למטה, אכ"ר. שבת שלום.

כתר ההלכה

הגאון הרב נתנאל עומיסי שליט"א - מרבני בית ההוראה 'פעולת צדיק' לעילוי נשמת אביו רבי יחיא ב"ר יצחק עומיסי זלה"ה - נלב"ע כ"ז אלול תש"פ

לשתול עצי סרק סמוך לשמיטה

א מעשה באדם שרצה לשתול כמה ימים לפני ר"ה של שנת השמיטה, עצי בשמים הנקראים 'ריחאן' בתוך עציץ. ואף שידע שאסור לשתול עצים סמוך לר"ה של שנת השמיטה (כמבואר ברמב"ם שמיטה ויובל פ"ג ה"א), סבור היה כי רק עצי פרי אסור. ובא לשאול האם אכן מותר הדבר. תשובה: ישנן שלש שיטות להלכה, עד מתי מותר לשתול עצי סרק בשנה הששית. י"א שדינם כדין עצי פרי ויש לשותלם עד ט"ו באב. ואף שאין לעצי סרק מניין שנות ערלה, מ"מ מזמן זה ניכר על העין שהוא חדש ויש בזה משום מראית עין שנשתל בשביעית (כ"כ בדעת הרמב"ם המהר"י קורקוס שם ד"ה וכתב רבינו, מנחת שלמה ח"א סי' מ"ח). וי"א עד ט"ו באלול, כדי שתהא השרשתו בששית ולא בשביעית. והטעם, כי אדם מצווה ששדהו תשבות כדין שביית בהמתו (מנחת חינוך מצוה רח"צ אות ט"ז ד"ה והנה להבין, וכן במצוה שכ"ז אות ו, אור לציון שביעית פ"א ה"א). וי"א שמותר עד ר"ה (חזו"א שביעית סי' כ"ב סק"ה, וע"ש שכ"ה בדעת הרמב"ם דרק עצי פרי אסור), כי אין איסור השבתת הקרקע אלא במה שהאיש עובד בעצמו בקרקע ולא במה שהיא משרישה. וכן דעת מרן הגר"י רצאבי שליט"א הלכה למעשה, שמותר לשתול קודם השמיטה הדס או ורד וריחאן וכדומה, עד ראש השנה שלשביעית (שנת השבע פ"א ס"ד).

לתקוע ברה"ב בשופר התימני הארוך והמסולסל

ב נשאלה שאלה מאחת מבתי הכנסיות שלא היה מצויה להם שופר של כבש, אלא שופר תימני ארוך ומסולסל. האם צריכים להתאמץ ולטרוח להשיג שופר של איל משום מצוה מן המובחר (שו"ע סי' תקפ"ז ס"א) וכ"ש לדעת הרמב"ם (שופר פ"א ה"א) ששאר שופרות פסולים. או שיכולים הם לתקוע בשופר התימני בו תקעו אבותינו בתימן. תשובה: מה שנהגו רבים בתימן לתקוע בשופר המסולסל, יש שביארו כי אכן הוא ממין כבשים הנמצאים בכבש, וכן העידו אנשים נאמנים משם (כ"כ הרש"י בדבריו שלום חכמים עמ' רס"ד, סידור כנה"ג). אמנם אמר לי מרן הגר"י רצאבי שליט"א, כי לדיעה זו אין ביסוס והיא בגדר שמועה בלבד וואף הרש"י לא כתב כן בהחלט. והיותר נראה מה שכתב מוהר"ר עמרם קורח זצ"ל (ספרת תימן עמ' צ"ט) שהשופר המדובר הוא של חיה הנקראת 'קודו' ממין האנטילופה והיא דישון הנזכר בתורה, ומפני שהיה מיוחד ביפיו והדרו ובקולו הצח והמחריד, העדיפו אותו וכהוראת הגאונים שכל השופרות הכפופים כשרים לכתחילה. ויש להוסיף כאן מה ששמעתי ממרן הגר"י רצאבי שליט"א כי מה שהעדיפו שופר זה ע"פ שופר הכבש, כי בתימן היו קרני הכבשים קטנים וקולם דק, עד כדי כך שכאשר ראו עולי תימן שעלו לא מכבר את שופר הכבש כאן בארץ, התפעלו מאד מגדלו. ובשיעורו השבועי (מוצ"ש פרשת נצבים התשע"ב) הורה מרן שליט"א, שבזמנינו שמצויים שופרות של איל גדולים וקולם יפה, אין ספק שמצווה מן המובחר לתקוע בהם מהטעמים הנ"ל. אך מאידך, כדי לא לבטל את מסורת התקיעה בשופר הגדול והמסולסל שתקעו בו אבותינו ובפרט שיש שהוציאו לעז על הראשונים שתקעו בהם שלא יצאו ידי מצות שופר מימיהם, וטעו לומר כי שופר זה אין לו תוך והוא חקוק ופסול לפי כל הדעות, ראוי לתקוע בו בתקיעות שאינם חובה כגון בתרועה הגדולה או בשלושים קולות שאחר התפילה או אפילו בתקיעות דמעומד במוסף, כיון שכבר יצאו בשלושים קולות מיושב. ומעתה אף בשאלה הנ"ל, אם אין באפשרותם להשיג שופר של איל, יכולים לתקוע בשופר המסולסל.

אתרוג קטן ונקי או גדול ופחות נקי

ג ידוע ומפורסם מנהגינו, ליקח אתרוג גדול במיוחד למצוות ארבעת המינים. והנה מן הדין קי"ל שאין שיעור לגודל האתרוג ואפילו אם צריך לאוחזו בשתי ידיו (רמב"ם לולב פ"ז ה"ח, שו"ע סי' תרמ"ח סעי' כ"ב). וידידי הרה"ג ישראל הלוי שליט"א הביא ראייה למנהגנו להדר אחר הגדול, מהמבואר בגמ' (ב"ק ט: דלהידור מצוה יוסיף עד שלישי, ופי' תוס' שם ד"ה עד וע"ע במהרש"א בחידושי אגדות שם) לעניין גדלו, הרי שהיותר גדול, מהודר יותר. ונשאלתי במי שיש לפניו אתרוג קטן ונקי, ואתרוג גדול אך פחות נקי, איזה מהם עדיף. ומצאתי מעין זה שהחזו"א העדיף את האתרוג הנקי ע"פ אתרוג אחר שגידולו נאה ואינו נקי (ספר מועדים לישראל עמ' רכ"ח) מאידך מובא על החזו"א להיפך, שהעדיף אתרוג יפה שגידולו נאה, אף שהיה עם פס ארוך של בלעטלך (הגרא"ל שטיינמן כאילו תערוג סוכת עמ' ק"י). וכן בעל הקהילות יעקב שכחבר אתרוג, בחן הרבה שיהי' הדר ביפיו ולא כדרך העולם שבוחנים בראשונה שיהי' נקי מבלעטלך (פניני קה"י ח"ב עמוד ס"ג). וכנראה יש לחלק בין אם האתרוג נקי משינוי מראה שיש לו עדיפות, לבין בלעטלך שאם אינו בולט, כשר (רמ"א סי' תרמ"ח סעי' י"ג). וכששאלתי את מרן הגר"י רצאבי שליט"א, השיב שאכן אבותינו העדיפו את האתרוג הגדול והנאה אף שאינו נקי לגמרי, אמנם בזמנינו מהשפעת שאר קהילות, האתרוג הנקי נחשב נאה יותר. ולכן הורה למעשה כי יבחן כל אדם בנטיית ליבו מה נאה בעיניו יותר, הגדול או הנקי, ובלבד שיהיו שניהם כשרים בלא חשש פסול.

א] אונקלוס תרגם פסוק זה, ליט דימחי חבריה בסתרא. וביאר מהר"י קורח במרפא לשון, דלא תרגם 'דיקטול', לפי שאינו מדבר בהורג חבריו דווקא. אלא בכל שיעשה בסתר להרע לחברו ואפילו בלשונו כל זה בכלל ארור מכה רעהו. וכן הוכיח בנתינה לגר שהרי בפסוק שלאחריו ארור לוקח שוחד להכות נפש דם נקי, תרגם אונקלוס, ליט דיקבל שוחדא, למקטל נפש דם זכי. כי שם בודאי ענינו הריגה כמשמעו להכות נפש דם נקי.

ב] והנה מלשון אונקלוס עדיין אין אנו יודעים באיזו מכה מדובר, ויעוין בשפתי חכמים החדש (שבמהדרת עיון והדר) שהביא כמה הוכחות דלא מיירי במכהו ממש. חדא בשם מנחת יהודה, דא"כ בסתר למה לי, וכי אם מכהו בגלוי שרי [וכן מצאתי בבאר היטב על פרש"י]. ועוד כתב בשם מהר"ר יוזל סג"ל זצ"ל אב"ד גניזן, דכל י"א הארורין אלא על הנסתרות כי על הגלויות בי"ד מענישין. וא"כ למה נכתב כאן ביחוד בסתר, שמע מינה שאינו סתם הכאה בסתר אלא ענין אחר. וכתב בשם אמרי שפר, כי יש משמעות הכאה בלשון כמ"ש (ירמיה י"ח, ח) לכן ונכהו בלשון, ע"ש. ואכן מצינו בחז"ל ב' דרכים בזה וכדלקמן, ורמזם בבעל הטורים בתיבת 'בסתר', וז"ל בסתר (מנין תרס"ב עם הכולל תרס"ג. אבש"ר) בגימטריא בלשון הרע (מנין תרס"ג), בסתר בגימטריא מסר ממון חבריו (מנין תרס"ב).

מספר לשון הרע

ג] הדרך הראשונה במספר לשון הרע, כן ביאר בתרגום יונתן בן עוזיאל וז"ל, ליט דימחי חבריה בלשן תליתאי בטומרא. ולשון תליתאי רגיל בתרגום יונתן על לשון הרע (ע"ע בראשית א' ט"ז. מ"ט, כ"ג. ויקרא ט', ב'. קהלת י', י"א) והיינו כמבואר במדרש תהלים (מזמור י"ב) בשם רשב"י למה נקרא לשון הרע תליתאי, לפי שהורג שלשה, האומר והמקבלו והנאמר עליו. וכ"ה בערכין (טו, ב) במערבא אמרי, לשון תליתאי קטיל תליתאי, הורג למספרו למקבלו ולאומרו וזהב"ח הגיה שם, ולאומרין עליו, ופירש"י זה לשון הרכיל, שהיא שלישית בין אדם לחבירו לגלות לו סוד.

וכן מבואר בפרקי דרבי אליעזר (פרק נ"ג) בזה"ל, כל המספר לשון הרע, אין לו חלק לעולם הבא, שנאמר מלשני בסתר אותו אצמית (תהלים ק"א, ד). וכתוב אחד אומר ארור מכה רעהו בסתר. וביאר הרד"ל, דלא בא להוכיח מכאן שאין לו חלק לעוה"ב, דאטו כל הני ארורין המוזכרים בפרשה אין להן חלק לעוה"ב, אלא מייתי לה, דאזהרתו מהכא.

וכן נראה מדברי מדרש הגדול, שדרש כי נתכוון משה בכל הארורין על מעשים העתידין לבוא על ישראל ע"ש. ובכללם, ראה דואג שמלשין על דוד, אמר ארור מכה רעהו בסתר. הרי דבלשה"ר הכתוב מדבר.

וכן נראה מדברי רס"ג שתרגם, יסעי בצחאבה סרא, וביאר מהר"ע קרח זלה"ה בנוה שלום, דפירושו ירגל בחסרו בסתר. וכ"כ רש"י כאן.

וכן העלה החפץ חיים (פתיחה, ארורין א) המספר לשון הרע הוא בכלל ארור זה, והיינו בין בלשון הרע ובין ברכילות, בין על אמת ובין על שקר, בין בפניו בין שלא בפניו, אך הוא למספר בלבד (באר מים חיים, שם).

מוסר חבריו לידי גויים

ד] דרך שניה במוסר חבריו לידי גויים, כך נמצא במדרשי רבותינו חכמי תימן, וז"ל מדרש אור האפילה ומדרש הביאור, מכה רעהו בסתר, זה המוסר חבריו ביד גויים להרגו או להכותו. ובילקוט מדרשי תימן נוסף,

מכה רעהו בסתר במשנת רבותינו

או יתן ממון. ושם סיים, לומר לך מי שבא למסרך, השכם להרגו, שהרי נאמר עליו ארור מכה רעהו בסתר וגו'.

גם בפרקי דר"א הנזכר יש נוסחא אחרת, כל המלשין אדם בסתר אין לו חלק לעוה"ב, וכו', נמצא שמפרש הפסוק על המוסר חבריו. וכן איתא בתוספתא (סנהדרין פ"ג ה"א) דהמוסרות אין להם חלק לעוה"ב. וע"ע ש"ך (ח"מ סי' שפ"ח סעיף ט') שהביא מקורות לזה.

וכן מצאתי לרבינו יואל ברמיו, שכתב עה"פ מדבר שקר תרחק ונקי וצדיק אל תהרוג (שמות כ"ג, ז). מדבר שקר תרחק, זה המוסר את חבריו בסתר וזהו ונקי וצדיק אל תהרוג, שהוא מכהו בלשון. וכתב ארור מכה רעהו בסתר, וכאן הזהיר עליו ע"כ. הרי שביאר מקרא זה במוסר חבריו.

הבא למסרך השכם להרגו

ה] והנה מבואר בילקוט, כי היתר הריגת מוסר, הוא אף במוסר ממון ישראל לגויים שהרי מתחילה לא חילק ביניהם. וכן פסק הרמב"ם להלכה (פ"ח מחובל ומזיק ה"ט) אסור למסור ישראל ביד גויים בין בגופו בין בממונו. ועוד כתב (ה"ח) מותר להרוג המוסר בכל מקום ואפילו בזמן הזה שאין דנין דיני נפשות וכו' ומתריץ בו ואומרין לו אל תמסור, ואם העיז פניו ואמר לא כי אלא אמסרנו, מצוה להרגו וכל הקודם להרגו זכה. ומשמע דקאי בין במסר נפשות ובין במסר ממון.

ובכסף משנה שם גילה מקורו מעובדא דרב שילא (ברכות נה, א) בההוא דבעל גזיה והלקהו ר"ש, ע"ש כל המעשה, וכשראה ר"ש שהולך אותו רשע לספר למלכות על רב שילא שקראם חמורים, אמר האי רודף הוא, והתורה אמרה אם בא להרגך השכם להרגו, מחייה בקולפא וקטליה. ולא רק במוסר גופם של ישראל כך, אלא אפילו במוסר ממונם, כבעובדא דרב כהנא דשמטיה לקועיה (פי' שבר מפרקתו) דההוא גברא שרצה למסור תבנו של חבריו למלכות.

וביאר מהר"כ בשם טוב שם, דאפילו ממון, אם מוסר אותו לידי עכו"ם סופו בא לידי שפיכות דמים רח"ל ע"כ. והיינו כמבואר בב"ק שם, דאמר רב ממון ישראל כיון שנפל ביד גויים, אין מרחמין עליו, ע"ש. וביאר הסמ"ע (סי' שפ"ח סעיף ט') דמעלילין עליו עלילות כל כך, עד שהרבה פעמים יבוא על ידם לידי סכנת נפשות, ומשום הכי יש לו דין רודף.

וכתב הרמב"ם (שם ה"א) דמעשים בכל זמן בערי המערב להרוג המוסרים שהוחזקו למסור ממון ישראל וכו'. וכ"כ הר"ן בחידושי (סנהדרין מו, ב) דנתפשט המנהג להרגם כשהוחזקו בכך, מדין רודף. וכן היו נוהגים אבותינו כמו שהביא בשע"ה (ח"ח סי' רכ"ג הערה י"ב) מתשובת מהרי"ץ וממעשה שעשה מהר"י הכהן זלה"ה בעל חיי שלום, ע"ש.

ו] אלא שיש לעיין, כי מעובדא דרב שילא, וכן מהכרעת הרמב"ם נראה שכל ההיתר להרוג את המוסר הוא רק משום רודף, ולכך כתב (ה"א) דכאשר עשה המוסר כאשר זמם ומסר, יראה לי שאסור להרגו, אא"כ הוחזק בכך, ע"ש. ובי' הגר"א (סי' שפ"ח אות ס"ט) שהרי אין הריגתו משום רוצח דגרמא הוא ופטור, ע"ש, אלא משום להציל חבריו כמו ברודף.

ואילו מלשון הילקוט נראה דדריש לה דחייב מיתה בכל גווני, שהרי נאמר עליו ארור מכה רעהו בסתר וגו'. אכן בש"ך (שם, סעיף י) הביא דעת רבינו שמחה שמוטר להרוג את המוסר אף אחר שמסר. והוכיח כן גם מדעת התוספות (ב"ק שם ד"ה כיון) בעובדא דרב כהנא במוסר ממון חבריו, שלא פירשו בהסמ"ע שסופו לבוא לידי נפשות. וא"כ אין כאן דין רודף, ואעפ"כ שמטיה רב כהנא לקועיה. ושמא דעת הילקוט כשיטה זו. וצ"ע.

מדרכי רבותינו - רבי סעיד ב"ר הוב (נתן) שרעבי זלה"ה

רבינו התגורר בכפר אל סאעידה שבמחוז שרעב, שם היה ידוע ביראתו וחכמתו. גם גויי הארץ הכירו בגדולתו כאיש קדוש בעל מופת, ומעשה היה בסוף מלחמת העולם הראשונה, עת ברחו התורכים מתימן ובדרכם בזו ושדדו מכל הבא ליד, פנה השייך עלי קאיד שעמד בראש כפר אל מקרוץ, לשאול את רבינו האם טוב עשה שהסתיר את משפחתו ורכושו על ראשי אחד ההרים בסביבה מפחד הפורעים, עשה רבינו מה שעשה והשתמש בסודות שהיו ידועים לו, והשיב לו לא טוב הדבר, העבירם אל מקום פלוני. השייך שהעריץ את רבינו הלך מייד והעביר את משפחתו ורכושו למקום שהראה לו רבינו, אך משחשבה השמש נתעצל לסיים את המלאכה והותיר את הגמלים ושומריהם במקום הראשון, באור הבוקר נזדרו לאותו המקום ולצערו גילה כי כבר נבזזו על ידי גודד חיילים שעבר במקום, ומשמחתו על המחנה הנשאר לפליטה גדלה הערכתו לחכמי ישראל. תפילותיו בימים הנוראים היו שלא מעלמא הדין, וקני אותו הדור היו מתבטאים כי באותה שעה 'רואים את השכינה'. גם אשת השייך הערל היתה עומדת סמוך לפתח בית הכנסת להאזין לתפילתו הנרגשת של רבינו ביום הכיפורים, והייתה בוכה יחד עימו. בשנת התר"צ נפל רבינו למשכב, ונפטר. בני משפחתו הוזדרו לדאוג לכל צרכי הקבורה. לפתע הבחין נכדו כי רבינו מתחיל להתעורר, ואכן כעבור שעה קלה פקח את עיניו ותוך מספר ימים כבר הלך על רגליו כאחד האדם, ויהי לפלא. ולא אבה רבינו לדבר אודות מה שארע באותו היום, רק לאחר זמן מה אמר, חזקיהו המלך קיבל חמש עשרה שנה ואני קיבלתי ארבע שנים, סתם ולא פירש. ואכן, כעבור ארבע שנים בדרכו לארץ ישראל חלה, אך לאחר זמן החלים באמרו שהודיעוהו משמים כי יזכה לעלות לארץ ישראל. ואכן בט"ו בא"ב התרצ"ה דרכה כף רגלו בשערי ארץ ישראל ובכ"ו באלול התרצ"ה בשעות הבוקר קידש עצמו, רחץ והחליף שמלותיו לבגדי יום הכפורים הלבנים, לקח עימו את הסידור ליום כיפור והסתגר בחדרו בתפילה, וכך השיב את נשמתו לבוראו, זיע"א (יחי ראובן)